

VALTAKUNNALLINEN TOIMINTAMALLI UHANALAISAINEISTON KÄYTTÖÖN METSÄTALOUESSA

Sisältö:

1. Tausta ja tavoitteet
2. Organisaatioiden roolit
3. Aineisto, johon toimintamallia sovelletaan
4. Menettelytapaohjeet keskeisiin käyttötilanteisiin
5. Aineiston tilaaminen ja toimitus
6. Neuvonta ja koulutusmateriaali
7. Käyttöönotto

1. Tausta ja tavoitteet

1.1. Tausta

Metsä- ja ympäristöhallinnon laajana yhteistyönä on kehitetty menetelmiä ympäristöhallinnon keräämien uhanalaisten lajien esiintymätietojen siirtoon ja käyttöön. Uhanalaisten lajien turvaaminen metsätaloudessa –hankkeessa on vuodesta 2007 lähtien kehitetty toimintamallia ja sitä tukevia materiaaleja. Toimintamallia ja uhanalaisten lajien esiintymätietoaineistoa on testattu käytännössä Lounais-Suomen, Pirkanmaan ja Keski-Suomen metsäkeskuksissa yhteistyössä ELY-keskusten, metsänomistajien ja metsäalan toimijoiden kanssa. Hanke on ollut yksi maa- ja metsätalousministeriön rahoittamista valtakunnallisista METSO-luonnonhoitohankkeista ja sen toteutuksesta ovat vastanneet Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio ja Suomen ympäristökeskus (SYKE). Hankkeen tukiryhmässä on ollut edustajat keskeisistä sidosryhmistä. Lisätietoja hankkeesta http://www.metsavastaa.net/uhanalaiset_lajit

1.2. Tavoitteet

Metsätalouden toimijoiden käyttöön tarkoitetun valtakunnallisen toimintamallin tavoitteena on luoda metsätaloudelle, ympäristöhallinnolle ja metsänomistajille yhteiset pelisäännöt uhanalaisten lajien esiintymätietoaineiston käyttötapoihin ja tiedon siirtoon. Sen kohteena on yhteisesti määritelty lajijoukko ja aineiston poimintaa varten on määritelty tietyt kriteerit. Toimintamalli sisältää ohjeita ja suosituksia aineiston siirtoon ja yhteisiin menettelytapoihin.

Toimintamallin käyttö perustuu vapaaehtoisuuteen. Eri tahot päättävät itsenäisesti toimintamallin käyttöönotosta omien tarpeidensa ja tavoitteidensa pohjalta.

Lajiesiintymätiedolla täydennetään talousmetsien luonnonhoidon päätoimenpiteitä eli elinympäristöjen ja rakennepiirteiden turvaamista.

Toimintamallilla on omat nettisivut http://www.metsavastaa.net/uhanalaiset_lajit, josta löytyvät toimintamalliin liittyvät materiaalit, ohjeet ja linkit yms.

1.3. Hyödyt

Toimintamalli on uusi konkreettinen keino edistää METSO –ohjelman tavoitetta metsälajien taantumisen pysäyttämisessä parantamalla tietojärjestelmien ja aineistojen yhteensopivuutta. Yhteinen toimintamalli mahdollistaa lajitiedon hallitun käytön metsätaloudessa ja vahvistaa metsä- ja ympäristöalan yhteistyötä. Toimintamallin myötä metsänomistajat saavat tietoa omalla tilallaan olevista uhanalaisesiintymistä ja niiden turvaamisen keinoista. Lisäksi monimuotoisuuden suojelun resurssit voidaan kohdentaa tehokkaammin ja yleinen tietoisuus lajeista, lajien suojelun tarpeista ja keinoista metsäalalla lisääntyy.

2. Organisaatioiden roolit

Seuraavassa kuvataan eri organisaatioiden roolit ja tehtävät toimintamallin käytössä ja kehittämisessä.

2.1. Ympäristöhallinto

- Suomen ympäristökeskus
  - Uhanalaisesiintymien paikkatietoaineiston eli Hertta Eliölajit - tietojärjestelmän ylläpito
  - Aineiston tuottaminen ja toimittaminen
  - Yhteistyön ja toimintamallin kehittäminen
- Ely-keskukset
  - Alueellinen viranomainen lajiensuojelussa
  - Asiantuntija-apu, metsäammattilaisten koulutus ja metsänomistajien neuvonta
  - Uhanalaisesiintymien paikkatietoaineiston tuottaminen
- Metsähallituksen luontopalvelut
  - Asiantuntija-apu
  - Uhanalaisesiintymien paikkatietoaineiston tuottaminen
- Ympäristöministeriö
  - Ohjaus

2.2. Metsähallinto

- Metsäkeskukset
  - Viranomaistehtävien yksikkö antaa tiedon metsänkäyttöilmoituksen tarkastuksen ja hankerahoituksen myöntämisen yhteydessä esiin tulleista uhanalaisesiintymistä metsänomistajalle, metsänkäyttöilmoituksen laatijalle ja tietyissä tilanteissa ELY-keskukselle
  - Metsänomistajien neuvonta ja metsäammattilaisten koulutus
  - Lajiesiintymien huomioiminen omassa toiminnassa
    - metsäsuunnittelu, tie- ja ojahankkeiden suunnittelu ja toteutus, ympäristötuki ja luonnonhoitohankkeet
- Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio
  - Yhteistyön ja toimintamallin kehittäminen
  - Aineiston välitys metsäkeskuksiin
- Maa- ja metsätalousministeriö
  - Ohjaus

2.3. Metsänomistajat

- Yksityiset ja yhteisömetsänomistajat
  - Pättävät missä laajuudessa vapaaehtoisesti turvattavat lajiesiintymät huomioidaan suunnitelmissa ja töiden toteutuksessa
  - Osallistuvat lakisääteisesti huomioitavien lajien esiintymien turvaamiseen

Uhanalaisten lajien turvaaminen
metsätaloudessa -hanke

- Metsänhoitoyhdistykset
  - Metsänomistajien neuvonta
  - Lajiesiintymien huomioiminen omassa toiminnassa
    - Hakkuiden ja muiden toimenpiteiden suunnittelu ja toteutus, metsäsuunnittelu, ympäristötuki ja luonnonhoitohankkeet
- Metsänomistajien liitot ja MTK
  - Yhteistyön kehittäminen, tiedottaminen
  - Metsänhoitoyhdistyksissä työskentelevien koulutus

2.4. Puunostajat ja metsätalousyrittäjät

- Lajiesiintymien huomioiminen hakkuiden ja muiden toimenpiteiden suunnittelussa ja toteutuksessa
- Metsänomistajien neuvonta
- Omien toimihenkilöiden koulutus
- Yhteistyön kehittäminen

2.5. Luontoharrastajat, eliöryhmät ja muut tahot (esim. kunnat)

- Asiantuntija-apu
- Uhanalaisesiintymätietoaineiston tuottaminen

3. Aineisto, johon toimintamallia sovelletaan

3.1. Hertta/Eliölajit –tietojärjestelmän kuvaus

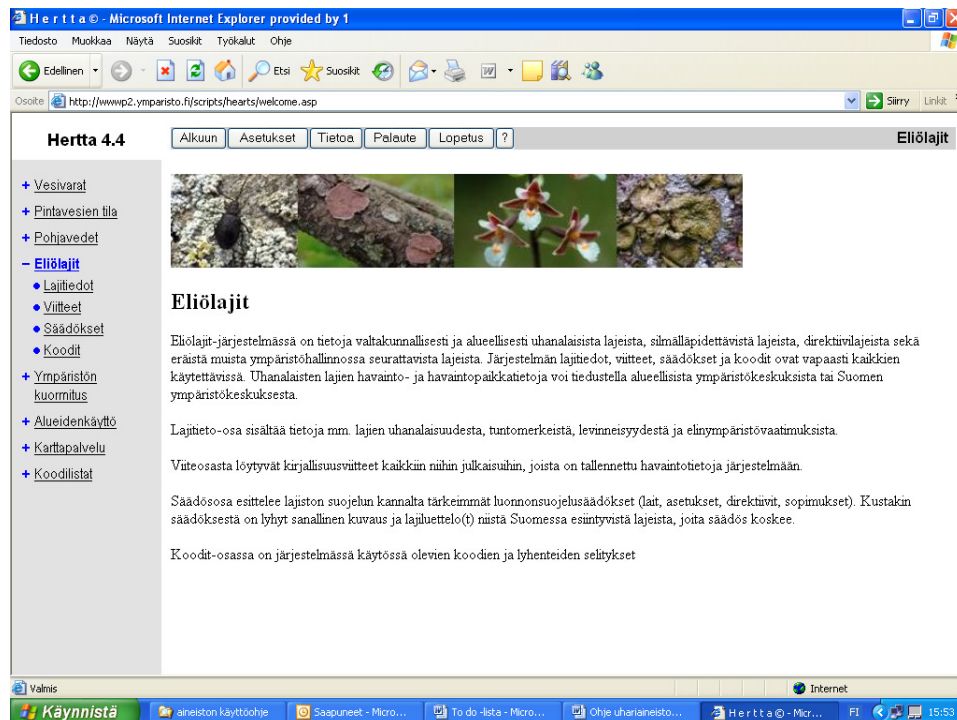
Uhanalaisten lajien esiintymispaikkatietoja ylläpidetään ympäristöhallinnon Hertta-tietojärjestelmän Eliölajit –osassa. Järjestelmässä on tietoja valtakunnallisesti ja alueellisesti uhanalaisista sekä silmälläpidettävistä eläin- ja kasvilajeista, erityisesti suojeltavista lajeista, luonto- ja lintudirektiivien lajeista sekä eräistä muista ympäristöhallinnossa seurattavista lajeista. Järjestelmän ylläpidosta vastaa Suomen ympäristökeskus ja sitä käyttävät alueelliset ELY-keskukset ja Metsähallituksen luontopalvelut. Virkatyön lisäksi uhanalaistietoja saadaan lajiharrastajilta, eliöryhmittäin ja muilta tahoilta. Tietojen kattavuus järjestelmässä vaihtelee lajeittain, eliöryhmittäin ja alueittain.

Järjestelmässä on lähes 120 000 esiintymispaikkatietoa uhanalaisista lajeista. Esiintymispaikoille tehdyistä eri käyntikerroista kertyvät seurantatiedot tallennetaan omina havaintoinaan. Esiintymispaikkaan liittyy siten yksi tai useampia havaintoja.

Esiintymispaikat on tallennettu pääasiassa pisteinä, mutta vuodesta 2008 lähtien on voitu tallentaa myös alueellisia kohteita. Paikkatiedot pyritään tallentamaan mahdollisimman tarkasti. Vanhemmat tiedot ovat usein epätarkkoja, toisinaan vain havaintokunta on ilmoitettu. Nykyisin monilla harrastajillakin on käytössään GPS-laitteita, joilla paikkatieto voidaan ilmoittaa jopa metrin tarkkuudella. Jos tarkkaa koordinaattitietoa ei ole, paikalle annetaan järjestelmässä koordinaatit kartalta.

Hertan Eliölajit- järjestelmään voi tutustua ympäristöhallinnon Oiva- ympäristö- ja paikkatietopalvelussa osoitteessa www.ymparisto.fi/oiva. Käyttö edellyttää rekisteröitymistä. Oivassa on esillä uhanalaisiin lajeihin liittyvää tietoa mm. lajien uhanalai-

suusluokituksista, elinympäristövaatimuksista ja tuntomerkeistä sekä erilaisista säädöksistä. Yksittäisten lajien esiintymispaikkatietoja ei ole saatavilla. Eliölajit – tietojärjestelmän kuvaus löytyy osoitteesta <http://www.i5.ymparisto.fi/i5/534e.htm>

3.2. Eliölajit-järjestelmän keskeinen tietosisältö

Havaintopaikka=esiintymispaikka

Paikka (esim. lehto, pellon piennar, suo), jossa uhanalainen laji esiintyy. Koordinaattipari määrittää paikan tarkkuuden.

Havaintopaikan kuvaus kertoo sanallisesti paikan maantieteellisen sijainnin (esim: Valkjärven E-puolella, n. 600 m järven NE-päästä SSW) sekä minkälaisesta paikasta on kyse (esim. lehtomaista harvaa pensaikkaa. Maanpinta puoliavoin, lehtikarikkeen peittämä. Kallioperä kalkkipitoista, topografialtaan hyvin vaihtelevaa maastoa). Myös lajin tarkka sijainti kyseisellä paikalla voidaan ilmaista (esim. rakkasammaleeseen osaksi uponneessa pitkospolun poikkipölkyn pään pystypinnalla).

Havaintopaikkaan liittyy yksi tai useampia havaintoja.

Havainto

Uhanalaisten lajien turvaaminen
metsätaloudessa -hanke

Havainto on tieto siitä, että uhanalaisen lajin havaintopaikalla on käyty tiettyä ajankohtana. Päivämäärä kertoo, milloin havainto on tehty eli milloin havaintopaikalla on käyty. Päivämäärä voi olla tarkka (esim. 24.6.2008) tai jos tarkkaa päivää ei tiedetä, ajankohta ilmoitetaan Hertassa ajanjaksona (esim. 1.1.2008-13.12.2008).

Havainnon kuvaus kertoo, mm. miten monta yksilöä ko. paikalla on nähty, minkä kokoisia yksilöt olivat (esim. sammalkasvustojen laajuus) ja missä kunnossa yksilöt olivat.

Kun laji on nähty tietyllä paikalla tiettyä ajankohtana, havainto on positiivinen. Jos lajia ei ole nähty, havainto on negatiivinen.

Koordinaattitarkkuus ja paikan tilanne

Havaintopaikan sijainti kuvataan yhtenäiskoordinaatiston pohjois- ja itäkoordinaateilla. Koordinaattitarkkuudella kuvataan koordinaattitietojen tarkkuutta 1, 10, 100 tai 1000 metrin luokissa.

Paikan tilanteella kuvataan havaintopaikan nykytilanne. Varmassa havaintopaikassa laji esiintyy, epävarmassa havaintopaikassa lajin esiintymisessä ko. paikalla ei ole täyttä varmuutta. Epävarmuus voi johtua mm. havainnon tekijän antamista epäselvistä sijaintitiedoista. Järjestelmässä on myös tietoja paikoista, joista lajin tiedetään hävinneen.

Lajin status

Lajin status määräytyy sen mukaan, mihin säädöksiin (luonnonsuojelulaki ja -asetus, direktiivit) laji kuuluu. Säädökset vaikuttavat puolestaan siihen, miten laji tulee ottaa huomioon eri toiminnoissa, kuten esim. metsänkäsittelyssä.

Toimintamallin lajit voidaan jakaa kahteen luokkaan : 1. lakisääteisesti turvattaviin lajeihin (luontodirektiivin lajit, erityisesti suojeltavat ja rauhoitetut lajit) ja 2. vapaaehtoisesti turvattaviin lajeihin (muut uhanalaiset ja silmälläpidettävät lajit).

Luonnonsuojelulaki velvoittaa turvaamaan luontodirektiivin liitteen IV(a) eläinlajien lisääntymis- ja levähdyspaikat, niiden heikentäminen ja hävittäminen on kiellettyä. Luonnonsuojelulaki kieltää luontodirektiivin liitteen IV(b) kasvilajin poimimisen ja hävittämisen luonnosta. Liitteen IV(b) kasvilajit ovat rauhoitettuja.

Luonnonsuojelulain mukaisten ELY-keskusten rajaamien erityisesti suojeltavien lajien esiintymispaikkojen hävittäminen ja heikentäminen on kiellettyä. Kielto tulee voimaan, kun alueellinen ELY-keskus on päätöksellään määritellyt esiintymispaikan rajat ja antanut päätöksen tiedoksi maanomistajalle. Rajauspäätöksen valmistelu tulee usein ajankohtaiseksi jonkin hankkeen tai suunnitelman yhteydessä. Päätös pyritään tekemään yhteistyössä maanomistajan kanssa ja valmistelussa kuullaan alueen maanomistajaa ja oikeudenhaltijoita. Päätöksen teon jälkeen esiintymän hävittäminen ja heikentäminen on kielletty.

Rauhoitettujen eläinten tahallinen tappaminen tai vahingoittaminen sekä eläinten tahallinen häiritseminen on kiellettyä. Merkityt rauhoitettujen lintujen pesäpuut sekä suurten petolintujen säännöllisesti käytetyt pesäpuut ovat rauhoitettuja. Rauhoitetun kasvin tai sen osan poiminen tai muu hävittäminen on kiellettyä. Luonnonsuojelulain

Uhanalaisten lajien turvaaminen
metsätaloudessa -hanke

lajirauhoitussäännökset eivät kuitenkaan estä alueen käyttämistä maa- ja metsätalouteen. Tällöin on kuitenkin pyrittävä välttämään rauhoitettujen lajien vahingoittamista tai häiritsemistä, mikäli se on mahdollista ilman merkittäviä lisäkustannuksia.

Muiden uhanalaisten ja silmälläpidettävien lajien suojeleminen perustuu vapaaehtoisuuteen.

Tarkempia tietoja löytyy ympäristöhallinnon lajiensuojelusivuilta
www.ymparisto.fi/lajiensuojelu

Lajia koskevat säädökset ja uhanalaisuusluokitus kuvataan Eliölajit- järjestelmässä useilla tietokentillä:

Lintu- ja luontodirektiivit

- Eri liitteille (I, II ja IV) on omat tietokenttensä (kuuluu/ei kuulu)

Luonnonsuojeluasetus

- U = asetuksen mukaan uhanalainen laji
- E = erityisesti suojeltava laji
- Rauhoitetut lajit

Uhanalaisuusluokitus

- CR = Äärimmäisen uhanalainen, *Critically endangered*
- EN = Erittäin uhanalainen, *Endangered*
- VU = Vaarantunut, *Vulnerable*
- NT = Silmälläpidettävä, *Near Threatened*
- RE = Hävinnyt, *Regionally Extinct*
- LC = Elinvoimainen, *Least concern*

Luokitus noudattaa kansainvälisen luonnonsuojeluliiton (IUCN) luokitusta. Yksittäisellä lajilla on aina vähintään tieto uhanalaisuusluokasta.

Esimerkkejä eri lajien statuksista:

- Hitupihtisammal (*Cephalozia macounii*): erityisesti suojeltava (EN), rauhoitettu koko maassa – ELY-keskuksen rajaaman esiintymispaikan hävittäminen ja heikentäminen on kielletty
- Siloruutusammal (*Conocephalum conicum*): Is-asetuksen mukainen uhanalainen, vaarantunut (VU) – lajin huomioiminen ja suojeleminen on vapaaehtoista
- Hajuheinä (*Cinna latifolia*): luontodirektiivin liitteen IV(b) laji, silmälläpidettävä (NT), rauhoitettu koko maassa – lajin hävittäminen luonnosta on kielletty
- Tikankontti (*Cypridium calceolus*): luontodirektiivin liitteiden IV(b) laji, Is-asetuksen mukainen uhanalainen, vaarantunut (VU), rauhoitettu koko maassa – lajin hävittäminen luonnosta on kielletty
- Suopunakämmekä (*Dactylorhiza incarnata ssp. incarnata*): silmälläpidettävä (NT), rauhoitettu Oulun läänin eteläpuolella – lajin huomioiminen ja suojeleminen on vapaaehtoista
- Myyränporras (*Diplazium sibiricum*): luontodirektiivin liitteiden IV(b) laji, elinvoimainen (LC), rauhoitettu koko maassa – lajin hävittäminen luonnosta on kielletty
- Luhtaorvokki (*Viola uliginosa*): erityisesti suojeltava, erittäin uhanalainen (EN), rauhoitettu koko maassa – ELY-keskuksen rajaaman esiintymispaikan hävittäminen ja heikentäminen on kielletty

3.3. Aineiston valinta

Eliölajit -järjestelmässä on paljon sellaista tietoa, joka ei sovellu suoraan käytettäväksi toimintamallissa. Metsätalouden käyttöön poimittava aineisto on suunniteltu ja rajattu mahdollisimman laadukkaaksi ja ajantasaiseksi. Mukaan on valittu vain sellaiset lajiryhmät ja lajit, joiden huomioonottaminen on hyödyllistä ja mahdollista metsätalouden toiminnassa ja josta ympäristöhallinnolla on kattavimmat tiedot. Myös toimintamallin ulkopuolelle jääneissä lajiryhmissä on metsissä esiintyviä lajeja, joiden huomioiminen metsätaloudessa on tärkeää. Toimintamallin käytöstä saatujen kokemusten ja tiedon karttumisen myötä myös näiden lajiryhmien lajeja voidaan ottaa mukaan toimintamallin lajilistalle.

Toimintamallia varten laaditulla lajilistalla on 617 putkilokasvi-, sammal-, käväkäs-, jäkälä- ja kovakuoriaislajia. Metsä- ja suolajien lisäksi mukana on myös metsänreunojen ja perinnebiotooppien lajeja (lajien elinympäristöt ovat Suomen kolmannen valtakunnallisen uhanalaisuusarvioinnin, vuodelta 2000, mukaisia). Direktiivilajien ja uhanalaisten lajien lisäksi listalla on myös silmälläpidettäviä lajeja. Lajilistan ovat laatineet kyseisen lajiryhmän hyvin tuntevat asiantuntijat SYKEstä ja lista on hyväksytty toimintamallia valmistelleen hankkeen ohjaus- ja tukiryhmissä.

Uuden uhanalaisuusarvioinnin julkistamisen (1.12.2010) jälkeen lajilistan tiedot on päivitetty uuden arvioinnin mukaisiksi. Monet aiemmin silmälläpidettäviksi luokitellut käväkäs- ja kovakuoriaislajit on nyt arvioitu elinvoimaisiksi. Nämä lajit on poistettu listalta. Poistojen jälkeen listalla on 501 lajia. Arvioinnin uusia uhanalaisia metsälajeja ei ole lisätty listalle. Nämä lajit tulevat mukaan, kun toimintamallin lajilista kokonaisuudessaan päivitetään vuoden 2011 aikana.

Nisäkkäiden ja lintujen puuttuminen listalta johtuu siitä, että niistä ympäristöhallinnolla on erittäin puutteellisesti tietoja. Liito-oravatiedot on rajattu toimintamallin ulkopuolelle, koska käytännöt siitä ovat jo olemassa. Lajilistaa (liite 1) päivitetään tarpeen mukaan mm. uusilla uhanalaisuusarvioinnin tuloksilla.

Listojen IUCN-luokka, elinympäristöt ja uhkatekijät on päivitetty vuoden 2010 uhanalaisuusarvioinnin mukaisiksi. Arvioinnin uusia uhanalaisia metsälajeja ei ole lisätty listoihin.

Toimintamallin mukainen aineisto poimitaan Eliölajit -järjestelmästä seuraavilla rajauksilla:

- toimintamallin lajilistan mukaiset lajit (501 kpl)
- pistemäiset kohteet, joiden koordinaattitarkkuus on 1 tai 10 metriä
- ns. varmat havaintopaikat (paikan tilanne järjestelmässä on +, olemassa oleva paikka)
- uusin, vuoden 1990 jälkeen tehty havainto
- jos uusin havainto on negatiivinen (lajia ei ole nähty paikalla), poimitaan myös viimeisimmän positiivisen (laji on nähty paikalla) havainnon päivämäärä

3.4. Lajien esittelymateriaali

Toimintamallin kohteena olevista lajeista laaditaan kuvaukset, joiden tarkoituksena on esitellä lyhyesti lajin tunnistaminen, status, elinympäristövaatimukset, uhkatekijät ja käsittelysuositukset. Kuvausten tarkoituksena on antaa yleistietoa uhanalaisis-

Uhanalaisten lajien turvaaminen
metsätaloudessa -hanke

ta lajeista metsätalouden ja muun maankäytön suunnitteluun sekä lajisuojelun tehtäviin. Ne antavat lisätietoa lajista erilaisiin suunnittelu- ja toteutustilanteisiin, jotka koskevat uhanalaisen lajin esiintymää. Hoitosuosituksot ovat yleispiirteisiä ja niitä sovelletaan tapauskohtaisesti kuhunkin tilanteeseen.

Lajikuvaukset löytyvät ympäristöhallinnon nettisivuilta polulta:
www.ymparisto.fi > Ympäristön tila > Luonnon monimuotoisuus > Lajien ja luontotyyppien esittelyt > Metsälajien esittelyt
Suora linkki sivuille on <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=25625&lan=fi>

Tavoitteena on, että sivuille saadaan vietyä kaikki toimintamallissa mukana olevat lajit. Kuvausten laadinnasta vastaa Suomen ympäristökeskus. Käyttöä alkuvaiheessa lajikuvauksia on vain puolella lajilistan lajeista.

4. Menettelytapaohjeet keskeisiin käyttötilanteisiin

Uhanalaisten lajien esiintymätietoaineisto huomioidaan kaikissa metsätalouden suunnittelu- ja toteutustilanteissa. Toimintamallin periaatteena on, että metsäammattilaiset saavat käyttöönsä paikkatiedon uhanalaisesiintymistä. Tavoitteena on, että paikkatieto uhanalaisesiintymistä on käytössä jo siinä vaiheessa, kun erilaisia toimenpiteitä suunnitellaan tai tehdään aluetason suunnitelmia. Tällöin tilanteet, joissa uhanalaisesiintymä todetaan vasta metsänkäyttöilmoituksen tarkastustilanteissa, jäävät vähäisiksi.

Paikkatieto lajiesiintymistä saadaan ensisijaisesti oman organisaation paikkatietojärjestelmästä, mutta se voidaan saada myös suoraan metsänomistajalta tai hänen valtuuttamanaan tulevasta Metsään.fi-palvelusta, metsäkeskuksesta tai ELY-keskuksesta. Lisätietoja lajin elinympäristövaatimuksista ja hoitosuosituksista saadaan lajikuvauksista ympäristöhallinnon nettisivuilta. Metsäammattilaiset selvittävät kohteella olevan lajin turvaamistarpeet ja sopivat metsänomistajan kanssa turvaamisen keinoista. ELY- ja metsäkeskusten asiantuntijat avustavat tarpeen mukaan. Jokaiseen ELY- ja metsäkeskukseen nimetään toimintamallin yhteyshenkilö käyttöönoton alkaessa.

Lajiesiintymien turvaaminen on metsänomistajalle pääasiassa vapaaehtoista. Lajiesiintymät voidaan kappaleessa 3.2 esitetyn statuksensa mukaisesti jakaa kahteen luokkaan. Lajin huomioiminen metsänkäsitelyssä määräytyy luokkajaon mukaisesti. Luokat ovat 1. lakisääteisesti turvattavat lajit (luontodirektiivin lajit, erityisesti suojeltavat ja rauhoitetut lajit) ja 2. vapaaehtoisesti turvattavat lajit (muut uhanalaiset ja silmälläpidettävät lajit).

Lisäksi metsäsertifiointijärjestelmissä on kriteereitä uhanalaisten lajien esiintymien turvaamiselle.

Liito-oravien lisääntymis- ja levähdyspaikkojen turvaamiseen on annettu maa- ja metsätalousministeriön ja ympäristöministeriön ohjeet ja niistä on sovittu omat toimintatavat, jotka ovat erillään tästä toimintamallista (annettu 30.6.2004 MMM Dnro 3713/430/2003, YM Dnro YM4/501/2003, <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=216394>).

Menettelytapaohjeet on kuvattu kolmella eri tasolla: 1. metsä- ja hankesuunnittelu ja muu aluetason suunnittelu, 2. hakkuiden ja muiden toimenpiteiden suunnittelu ja toteutus, ja 3. metsänkäyttöilmoituksen tarkastus. Ohjeet ovat yleisluonteisia ja niihin voidaan tehdä tarkennuksia ja muutoksia toimintamallin käyttökokemusten perusteella.

4.1. Metsä- ja hankesuunnittelu sekä muu aluetason suunnittelu

1. Suunnittelija selvittää käytettävissä olevasta tietojärjestelmästä tai metsänomistajalta hanke/suunnittelualueella sijaitsevien lajesiintymien tiedot
2. Suunnittelija sopii metsänomistajan kanssa esiintymän turvaamisen menettelyistä ja on tarvittaessa yhteydessä ELY- tai metsäkeskukseen kohdetietojen tarkistamiseksi ja lisäohjeiden saamiseksi. Mikäli kyseessä on lakisääteisesti turvattava laji, on suunnittelija aina yhteydessä ELY-keskukseen.
  - a. Kohteella selvitetään esiintymän rajausta, hoitotarve ja metsänkäsittely esiintymän ympärillä
  - b. Lisäksi metsänomistajan kiinnostuksen ja kohteen luonteen mukaan selvitetään mahdollisuus vapaaehtoisen suojelun keinoihin, ympäristötukeen tms.
  - c. Erityisesti suojeltavien lajien osalta ELY-keskus ryhtyy tarvittaessa valmistelemaan rajauspäätöstä
3. Suunnittelija merkitsee esiintymän turvaamistoimenpiteet metsä- ja hankesuunnitelmiin metsänomistajan kanssa sovitulla tavalla
4. Suunnittelija päivittää tarvittaessa kohteen tiedot ELY-keskukseen
5. Suunnittelija on maastotyön aikana tehdyistä mahdollisista uusista lajihavainnoista yhteydessä ELY-keskukseen keskusteltuaan ensin metsänomistajan kanssa

4.2. Hakkuiden ja muiden toimenpiteiden suunnittelu ja toteutus

1. Toimenpiteen suunnittelija selvittää käytettävissä olevasta tietojärjestelmästä tai metsänomistajalta toimenpidekohteella tai sen välittömässä läheisyydessä sijaitsevien lajesiintymien tiedot
2. Suunnittelija sopii metsänomistajan kanssa esiintymän turvaamisen menettelyistä ja on tarvittaessa yhteydessä ELY- tai metsäkeskukseen kohdetietojen tarkistamiseksi ja lisäohjeiden saamiseksi. Mikäli kyseessä on lakisääteisesti turvattava laji, on suunnittelija aina yhteydessä ELY-keskukseen.
  - a. Kohteella selvitetään esiintymän rajausta, hoitotarve ja metsänkäsittely esiintymän ympärillä
  - b. Lisäksi metsänomistajan kiinnostuksen ja kohteen luonteen mukaan selvitetään mahdollisuus vapaaehtoisen suojelun keinoihin, ympäristötukeen tms.
  - c. Erityisesti suojeltavien lajien osalta ELY-keskus ryhtyy tarvittaessa valmistelemaan rajauspäätöstä
3. Suunnittelija merkitsee esiintymän turvaamistoimenpiteet metsänkäyttöilmoitukseen ja mahdollisiin muihin dokumentteihin, esim. sopimuksiin hoitotoista, metsänomistajan kanssa sovitulla tavalla
4. Suunnittelija ohjeistaa toimenpiteen toteuttajaa esiintymän turvaamisessa ja merkitsee kohteen maastoon tarpeen mukaan
5. Suunnittelija päivittää tarvittaessa kohteen tiedot ELY-keskukseen

4.3. Metsänkätöilmoituksen tarkastus

1. Metsäkeskuksen tarkastaja tarkistaa metsänkätöilmoituksen (MKI) aluetta koskevat tiedot paikkatietojärjestelmistä.
2. Tarkastaja suorittaa ilmoituksen asiatarkastuksen
3. Tarkastaja tiedottaa uhanalaisen lajin esiintymästä:
  - 3.1 Metsänkätöilmoituksen laatijaa
    - Sähköpostitse tai puhelimitse
    - Toimittaa lajiesiintymästä kartan sekä selosteen, josta käy ilmi: *Laji ja sen status, sijainti, havaintopaikan ja havainnon kuvaus, lajikuvaus (sis. käsittelysuosituksen), ELY-keskuksen yhteystiedot*
  - 3.2 Metsänomistajaa
    - Kirjeellä, johon liitetään kopio MKI:sta, kartta sekä seloste
  - 3.3 ELY-keskusta, jos kyseessä on erityisesti suojeltava laji tai direktiivilaji (liite IV)
    - Tarvittaessa sähköpostitse tai puhelimitse
    - Toimittaa kopion MKI:sta sekä kartan
  - 3.4 Hakkuuoikeuden haltijaa, jos hakkuuoikeuden haltija on tiedossa MKI:n saapuessa. Jos ei ole tiedossa, niin silloin MKI-laatija tiedottaa haltijaa.
4. Tarkastaja kirjaa tiedottamisen MKI-lomakkeelle ja metsänkätöilmoitusten tarkastusjärjestelmään (kenelle ilmoitettu ja milloin)
5. MKI:n laatija/hakkuuoikeuden haltija neuvottelee kohteen säilyttämisestä annettujen ohjeiden perusteella metsänomistajan kanssa
  - Mikäli kyseessä on erityisesti suojeltava laji tai direktiivilaji (liite IV), on MKI:n laatija yhteydessä ELY-keskukseen
  - Muussa tapauksessa on MKI:n laatija tarvittaessa yhteydessä ELY- tai metsäkeskukseen metsänomistajan kanssa sovitulla tavalla
  - Tarvittaessa selvitetään mahdollisuus vapaaehtoisien suojelun keinoihin, ympäristötukeen tms.
6. ELY-keskus antaa tarvittaessa lisäohjeita esiintymän huomioonottamisesta (mahdollinen maastokäynti). ELY-keskus tiedottaa MKI:n laatijaa (leimikon suunnittelijaa) ja metsäkeskusta.
  - Kirjeellä, sähköpostilla tai puhelimitse
  - Erityisesti suojeltavien lajien osalta ELY-keskus ryhtyy tarvittaessa valmistelemaan rajauspäätöstä
7. Mikäli metsänkätöilmoitukseen tulee olennainen muutos, laatija ilmoittaa siitä metsäkeskukseen
  - Tarkastaja täydentää ilmoitusta "MK-merkintöjä" tai "Lisätietoja" - kohtiin
8. ELY-keskus päivittää kohteen tiedot Hertta-järjestelmään.
9. Jos metsänkätöilmoitusta vastaanotettaessa tulee tieto uudesta uhanalaisesiintymästä, on metsäkeskus yhteydessä metsänomistajaan ja sen jälkeen ELY-keskukseen.

5. Aineiston tilaaminen ja toimitus

Uhanalaisesiintymätietoaineisto tilataan Suomen ympäristökeskuksesta. Aineiston tilaaja tekee kirjallisen aineistopyynnön, jossa tilaaja kuvaa mihin käyttötarkoitukseen aineistoa organisaatiossa käytetään, ketkä ovat käyttäjiä ja kuinka paljon heitä on (luonnos lomakepohjaksi liitteenä 2). Lisäksi aineiston luovutuspyynnössä kuvataan onko organisaatiolla tarvetta luovuttaa aineistoa edelleen ja millaisissa tilanteissa. Metsäkeskukseen aineisto hankitaan keskitetysti osana metsäkeskusten yhteistä ai-

Uhanalaisten lajien turvaaminen
metsätaloudessa -hanke

neistopalvelua, jonka toteutuksesta vastaa Tapio. Mikäli esiintymätietoja pyydetään metsäkeskuksesta osana metsävaratietoa, niin niiden luovuttamiseen tarvitaan metsänomistajan lupa.

Aineiston luovutuspyynnön perusteella SYKE harkitsee aineiston luovuttamisen ehdot. Harkinta tehdään julkisuuslain perusteella. Uhanalaisesiintymätiedot ovat salassa pidettäviä, mikäli niiden luovuttaminen vaarantaa esiintymän suojelun, muutoin tiedot ovat julkisia. SYKE tekee aineiston luovuttamisesta luovutus päätöksen, jossa kuvataan aineiston käyttötarkoitus ja käyttöehdot (esimerkki liitteenä 3). Tietojen poiminnasta ja käsittelystä laskutetaan aiheutuneet työaikakustannukset.

Aineisto voidaan toimittaa SYKE:stä excel- tai ArcGIS-shape -tiedostoina. Aineiston tilaaja vastaa aineiston tallentamisesta omiin paikkatietojärjestelmiinsä. Aineiston esittämiseen suositellaan käytettäväksi selkeitä symboleita, jotka ovat helposti havaittavissa. Lakisääteisesti suojellut lajit on syytä esittää muista uhanalaisista lajeista eroavalla tavalla. Esiintymätietojen tekstikuvauksille (havaintopaikan ja havainnon kuvaus) on syytä varata riittävästi tilaa. Aineisto suositellaan päivitettäväksi kerran vuodessa, jolloin vanha aineisto poistetaan ja korvataan uudella. Jatkossa on syytä varautua myös aluemaisten esiintymien tallentamiseen.

Nämä suositukset ja aineiston rajausta koskevat vain toimintamallin lajeja. Suomen ympäristökeskuksesta ja ELY-keskuksista on mahdollista tilata tietoja uhanalaisista lajeista myös muulla tavalla rajattuna. Tällöinkin tietojen luovutus perustuu tapauskohtaiseen harkintaan.

6. Neuvonta ja koulutusmateriaali

6.1. Metsänomistajien neuvonta

Toimintamallin käytössä tavoitteena on, että metsänomistajat saavat tiedot uhanalaisesiintymistä osana kaikkia metsällisiä palveluita. Keskeiseksi tiedonvälityskanavaksi suunnitellaan metsäkeskusten uudesta metsävaratieto-järjestelmästä kaikille metsänomistajille lähetettävää tilakohtaista Metsään.fi -tiedotetta. Tiedotteessa kerrotaan ajantasaiset hakkuumahdollisuudet, hoitotarpeet sekä luontokohteet. Uhanalaisesiintymistä esitetään siinä keskeiset tiedot ja sijainti kartalla. Lisäksi metsänomistaja voi ottaa käyttöönsä sähköisen asiointin Metsään.fi-palvelun, jossa hän päättää itse kenelle jakaa tilansa metsävaratietoa ja kenen kanssa asioi.

Metsänomistajien neuvontaa varten on laadittu sähköinen 2-sivuinen esite, joka on vapaasti käytettävissä ja saatavilla toimintamallin nettisivuilla http://www.metsavastaa.net/uhanalaiset_lajit

6.2. Koulutus- ja tukimateriaali

Toimintamallin tueksi on laadittu opas *Uhanalaiset lajit ja metsätalous*. Se on suunnattu metsä- ja ympäristöalan ammattilaisille ja opiskelijoille, ja se esittelee uhanalaisia lajeja koskevaa käsitteistöä, kertoo lajiesiintymätiedon merkityksestä metsätaloudessa sekä talousmetsien luonnonhoidon ja METSO-ohjelman keinoista lajien uhanalaistumiskehityksen pysäyttämiseksi. Oppaasta käy myös ilmi, kuinka lajien uhanalaisuutta arvioidaan ja siinä esitellään vuonna 2010 toteutetun lajien uhanalaisuuden arvioinnin tulokset metsälajien osalta. Opas julkaistaan joulukuussa 2010 ja se on saatavilla toimintamallin nettisivuilla.

Uhanalaisten lajien turvaaminen
metsätaloudessa -hanke

Metsäammattilaisten koulutuksen ja itseopiskelun tueksi toimintamallin nettisivuilla on saatavissa kalvosarjoja lajiensuojelun säädöksistä, lajien turvaamisen ekologisista perusteista, toimintamallista ja käytännön esimerkeistä. Lisätietoja lajiensuojelusta saa ympäristöhallinnon lajiensuojelusivuilta www.ymparisto.fi -> luonnonsuojelu -> lajiensuojelu.

7. Käyttöönotto

Toimintamalli esitetään otettavaksi käyttöön metsäalan organisaatioissa vuoden 2011 aikana. Käyttöönotto aloitetaan edellisen, vuoden 2000 uhanalaisarvioinnin ja voimassaolevan luonnonsuojeluasetuksen mukaisilla lajeilla. Toimintamallin lajilista päivitetään uuden, vuoden 2010 arvioinnin mukaiseksi vuoden 2011 aikana niin, että vuoden 2012 aineisto voidaan toimittaa sen mukaisesti.

Toimintamallin käyttöönottoa seuraamaan ja kehittämään perustetaan valtakunnallinen seurantaryhmä, jonka tehtävänä on toimintamallin ja yhteistyön kehittäminen käyttökokemusten pohjalta. Toimintamallin käyttäjät nimeävät edustajan seurantaryhmään. Vastuu seurantaryhmän työskentelystä ja toimintamallin liittyvien toimien toteutuksesta ehdotetaan Tapiolle ja SYKE:lle.

Lisäksi jokaiseen ELY-keskukseen ja metsäkeskukseen ehdotetaan nimettäväksi toimintamallin alueellinen vastuuhenkilö. Vastuuhenkilön tehtävänä on toimintamalliin liittyvän alueellisen yhteistyön koordinointi sekä koulutus ja neuvonta.